

BÀN VỀ MỘT SỐ VẤN ĐỀ CỦA PHƯƠNG PHÁP LUẬN NGHIÊN CỨU KHOA HỌC

Bùi Trọng Tài

Trường Đại học Khoa học – ĐH Thái Nguyên

TÓM TẮT

Bài viết này có mục đích trao đổi thông tin về một số vấn đề liên quan đến phương pháp luận nghiên cứu khoa học như việc phân biệt giữa mục tiêu nghiên cứu với mục đích nghiên cứu; Làm rõ nguồn gốc đề xuất nhiệm vụ nghiên cứu, vấn đề nghiên cứu; Mối tương quan giữa vấn đề nghiên cứu và giả thuyết nghiên cứu; Chuỗi logic của đề tài nghiên cứu: Mục tiêu nghiên cứu - nhiệm vụ nghiên cứu - vấn đề nghiên cứu và giả thuyết nghiên cứu. Với những trao đổi này, người viết mong muốn đóng góp một góc nhìn đầy đủ hơn về phương pháp luận nghiên cứu khoa học.

Từ khóa: *phương pháp luận nghiên cứu khoa học, mục đích nghiên cứu, mục tiêu nghiên cứu, nhiệm vụ nghiên cứu, vấn đề nghiên cứu, giả thuyết nghiên cứu.*

ĐẶT VẤN ĐỀ

Dẫn nhập

Xuất phát từ thực tế hiện nay, không ít các nhà nghiên cứu trẻ tuổi còn mơ hồ về những nội dung mở đầu một báo cáo khoa học. Chẳng hạn như mơ hồ về việc phân biệt giữa mục đích và mục tiêu nghiên cứu, nhiệm vụ nghiên cứu xuất phát từ đâu? vấn đề nghiên cứu đề ra trên cơ sở nào? Và mối quan hệ giữa vấn đề nghiên cứu với giả thuyết nghiên cứu ra sao?... Để góp phần làm rõ những vấn đề này, người viết mạnh dạn phân tích và lý giải các câu hỏi nêu trên bằng một ví dụ sinh động về **người bắn cung**.

Lịch sử nghiên cứu

Phương pháp luận nghiên cứu khoa học là một môn học có lịch sử còn non trẻ. Tuy vậy, đã có không ít các nhà nghiên cứu đi sâu tìm hiểu, làm rõ các nội dung của môn học này. Bởi lẽ, nghiên cứu khoa học kể cả là khoa học cơ bản hay khoa học ứng dụng đều vô cùng cần thiết nhằm tạo ra các tri thức mới hoặc tìm ra những giải pháp mới nhằm đáp ứng một nhu cầu của thực tiễn cuộc sống. Do vậy, nắm được phương pháp luận nghiên cứu khoa học trở lên hết sức cần thiết. Nhất là phải nắm được những nội dung cốt lõi của phần mở đầu của một báo cáo nghiên cứu bao gồm những mục nào, tính logic của chúng ra sao. Những tác giả đầu ngành về vấn đề này có thể kể đến là:

Tác giả Paler – Calmorin với tác phẩm *Methods of Research and Writing*. Xuất bản tại Manina năm 1995

Tác giả Sayer A với *Method in Social Science*, xuất bản năm 1992

G.S Vũ Cao Đàm với tác phẩm *Phương pháp luận nghiên cứu khoa học* đã được tái bản chín lần vào cuối năm 2003 kể từ khi nó được xuất bản lần đầu vào năm 1996.

Tác giả Nguyễn Như Thịnh với bản dịch tác phẩm *Phương pháp nghiên cứu khoa học* của Ruzavin (Liên Xô cũ)[3]

Tác giả Nguyễn Xuân Nghĩa, *Phương pháp và Kỹ thuật trong nghiên cứu xã hội*. TP.HCM: Nxb Trẻ, 2004

Bài viết này trên cơ sở tham khảo và kế thừa các nội dung trong cuốn *Phương pháp luận nghiên cứu khoa học* nói trên của G.S Vũ Cao Đàm, nhưng thông qua một ví dụ minh họa sinh động là hình ảnh người bắn cung.

NỘI DUNG

Về người bắn cung, chúng ta tưởng tượng đều có thể hình dung ra được hình ảnh một người bắn cung đang trong tư thế ngắm bắn. Giả sử, mục tiêu mà anh ta nhắm đến là một **con chim**. Người bắn cung và nhà nghiên cứu có điểm gì tương đồng nhau: người bắn cung chính là **chủ thể** nghiên cứu, còn con chim chính là **khách thể** nghiên cứu. *Đối tượng nghiên cứu* là sự tác động của chủ thể (bằng phương pháp, công cụ, mục đích) để nhắm vào khách thể. Từ những tương quan nêu trên

có thể hiểu được các vấn đề mà nhà nghiên cứu gặp phải.

Phân biệt giữa mục đích nghiên cứu và mục tiêu nghiên cứu:

Giả thiết rằng người bắn cung là nhà nghiên cứu, thì mục tiêu anh ta nhắm đến chính là *mục tiêu nghiên cứu*. Hay nói cách khác, trong trường hợp này Con chim = *mục tiêu nghiên cứu*. Còn anh ta bắn con chim ấy để làm gì, thì đó chính là *Mục đích nghiên cứu*. Chẳng hạn, có thể anh ta bắn chim để về giết thịt, hoặc để đổi lấy gạo, hoặc để giải trí, hoặc để rèn luyện khả năng bắn cung, hoặc sự kết hợp giữa các mục đích trên... Như vậy, cùng một *mục tiêu nghiên cứu*, có thể có nhiều *mục đích nghiên cứu*.

Phân biệt giữa mục đích và mục tiêu nghiên cứu thể hiện ở các câu hỏi mà nó trả lời: *Mục tiêu nghiên cứu* trả lời cho câu hỏi “làm gì?”. (Người bắn cung làm gì?: Anh ta bắn chim). *Mục đích nghiên cứu* trả lời cho câu hỏi “Để làm gì?”. (Anh ta bắn chim để làm gì? - để giết thịt; để đổi lấy gạo; để giải trí...vv...)

Nhưng, lật ngược lại vấn đề, cùng một loạt các *mục đích nghiên cứu* như trên, cũng có thể có *mục tiêu nghiên cứu* khác nhau. Giả sử lúc này, mục tiêu của người bắn cung không phải là **con chim** mà là **con thỏ** thì mục đích của anh ta vẫn có thể giữ nguyên là “để giết thịt, để đổi lấy gạo, để giải trí...”. Như vậy, **con thỏ** đã thay thế **con chim** nghĩa là mục tiêu đã khác.

Nói điều này để nhấn mạnh rằng, khi chúng ta trình bày một báo cáo khoa học thì **nhất thiết phải** đề cập đến *mục tiêu nghiên cứu*, còn *mục đích nghiên cứu* thì có thể có hoặc có thể không. Vì suy cho cùng, *mục tiêu nghiên cứu* là cái nhắm đến trước hết của đề tài, còn *mục đích* là cái sau đó và không nhất định phải giống nhau. Ví dụ, cùng nghiên cứu về “Công tác tổ chức cán bộ tại UBND xã X” tức là cùng một *mục tiêu nghiên cứu*, thì nhà nghiên cứu A thì có mục đích là: “nhằm nâng cao hiểu biết của bản thân về công tác tổ chức cán bộ cấp cơ sở”; còn nhà nghiên cứu B hướng tới việc “phát hiện ra những bất cập trong

công tác tổ chức cán bộ, từ đó đề xuất các giải pháp khắc phục”

Hiện nay, có không ít các báo cáo đã bỏ mất cái quan trọng nhất của đề tài là mục tiêu nghiên cứu và chỉ trình bày mục đích nghiên cứu là một sơ suất đáng tiếc trong nghiên cứu khoa học.

Nhiệm vụ nghiên cứu phải xuất phát từ mục tiêu nghiên cứu.

Như đã khẳng định, *mục tiêu* là cái quan trọng hơn *mục đích* trong một đề tài nghiên cứu. Và từ chính *mục tiêu* ấy, ta đặt ra các *nhiệm vụ nghiên cứu* chứ không phải từ *mục đích nghiên cứu*. Tại sao lại như vậy? Quay trở lại với ví dụ về *người bắn cung*, nếu anh ta có mục tiêu là **bắn chim** thì nhiệm vụ anh ta cần làm khác xa so với mục tiêu **bắn thỏ**:

Nếu bắn **chim**, nhiệm vụ 1- Anh ta phải có những hiểu biết cơ bản về loài chim đó. Ví dụ: Nó thuộc loài nào, thường sống ở đâu, đặc điểm của nó ra sao... Điều này thường tương ứng với phần cơ sở lý thuyết của đề tài (Chẳng hạn, nghiên cứu ô nhiễm môi trường, thì ta phải có hiểu biết căn bản về môi trường và ô nhiễm môi trường). Nhiệm vụ 2 - anh ta phải vào rừng(không gian nghiên cứu) tìm thấy con chim đó (đối tượng nghiên cứu), giương cung và bắn. Điều này lại thường tương ứng với việc khảo sát thực tiễn về đối tượng nghiên cứu. (Cũng giống như việc phải xác định được chỗ nào có ô nhiễm môi trường, thực trạng, nguyên nhân và giải pháp cho vấn đề ô nhiễm đó).

Nếu bắn **thỏ**, nhiệm vụ của người bắn cung lại hoàn toàn khác so với những mô tả trên.

Một ví dụ khác, cùng có một *mục đích nghiên cứu* chung là “tìm hiểu bản sắc văn hoá Việt Nam” nếu tập trung vào vấn đề phong tục, tập quán thì *nhiệm vụ* sẽ khác so với tập trung vào tìm hiểu tính cách con người Việt Nam.

Do vậy, một lần nữa khẳng định *mục tiêu nghiên cứu* quy định *nhiệm vụ nghiên cứu* chứ không phải *mục đích nghiên cứu*.

Vấn đề nghiên cứu đặt ra từ đâu?

Vấn đề nghiên cứu là những khúc mắc thuộc về đối tượng nghiên cứu mà ta cần làm rõ. Những khúc mắc ấy được diễn đạt dưới hình thức những câu hỏi, và thường xuất phát từ *nhiệm vụ nghiên cứu*.

Ví như người bắn cung khi nãy, nếu anh ta bắn Chim thì hai nhiệm vụ chính yếu của anh ta là: 1- Trang bị những hiểu biết cơ bản về loài chim đó. 2- Tìm được con chim đó và bắn

Trên cơ sở hai nhiệm vụ này, anh ta có *hai vấn đề chính cần giải quyết*

1- Loài chim đó như thế nào?

2- Làm thế nào để bắn được con chim đó?

Tất nhiên, từ hai vấn đề chính yếu trên đây, người ta hoàn toàn có thể triển khai thành các “cây vấn đề”. Điều này nghĩa là từ *hai vấn đề chính* nêu trên, sẽ có hàng loạt các *vấn đề thứ cấp* xuất phát từ *hai vấn đề chính* đó.

Nhưng rõ ràng, *vấn đề nghiên cứu* phải xuất phát từ *nhiệm vụ nghiên cứu*.

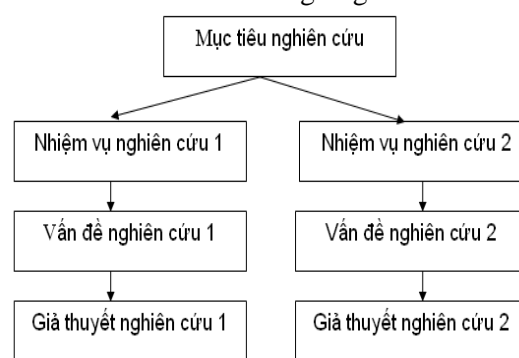
Mối tương quan giữa vấn đề nghiên cứu và giả thuyết nghiên cứu.

Giả thuyết nghiên cứu và *vấn đề nghiên cứu* luôn theo sát nhau như hình với bóng. Và nếu *vấn đề nghiên cứu* **bắt buộc** phải được diễn đạt dưới dạng các câu hỏi (như người bắn cung đặt ra hai câu hỏi: 1- Loài chim đó như thế nào, 2- Làm thế nào để bắn được con chim đó?) thì *giả thuyết nghiên cứu* là các câu trả lời sơ bộ cho các câu hỏi đó (1- Loài chim này tên là A, hay sống ở khu rừng B, đặc điểm của nó là C (điều này anh ta có thể hiểu biết qua sách báo, kinh nghiệm của những người khác, hoặc tự quan sát) và 2- Muốn bắn được con chim đó anh ta phải vào đúng khu rừng B, tìm thấy con Chim A, dựa vào đặc điểm C của nó mà xác định vị trí, tiêu điểm và cách thức bắn).

Rõ ràng, với câu trả lời sơ bộ này, người nghiên cứu đã hình dung được toàn bộ “đường đi nước bước” của mình trong quá trình nghiên cứu.

Tính logic của mục tiêu, nhiệm vụ, vấn đề và giả thuyết nghiên cứu.

Cần phải nhận ra rằng, xuyên suốt những phân tích trên đây, tất cả các nội dung từ *mục tiêu nghiên cứu* đến *giả thuyết nghiên cứu* đều có mối quan hệ móc xích với nhau, nương vào nhau mà sinh ra: Từ *mục tiêu* sinh ra *nhiệm vụ nghiên cứu*. Có bao nhiêu *nhiệm vụ nghiên cứu* thì có bấy nhiêu *vấn đề nghiên cứu*. *Giả thuyết nghiên cứu* cũng theo đó mà tìm ra các câu trả lời tương ứng.

Quan hệ móc xích của mục tiêu, nhiệm vụ, giả thuyết và vấn đề nghiên cứu

Chuỗi logic này là sợi chỉ đỏ xuyên suốt đề tài nghiên cứu mà nếu không xâu được sợi chỉ này, thì người nghiên cứu chẳng khác nào người khâu vá mà chỉ luôn kim mà không xâu chỉ, người đi biển mà không có la bàn. Như vậy sự thất bại trong nghiên cứu là điều khó tránh.

Với những “góp nhặt cát đá” này, người viết hi vọng ít nhiều mang lại cho các nhà nghiên cứu tương lai một hướng đi trong các công trình nghiên cứu khoa học.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1]. Bruce L.Berg (1989): *Quality Research Methods for the Social Sciences*, Allyn and Bacon, Boston/London.
- [2]. Lý Tổ Dương (1992): *Khoa học nhận thức luận giản minh giáo tài*, Nam Khai đại học xuất bản xã. Thiên Tân.
- [3]. Vũ Cao Đàm: *Đánh giá nghiên cứu khoa học*. Nhà xuất bản Khoa học kỹ thuật, Hà Nội, 2007.
- [4]. Vũ Cao Đàm (2006) *Phương pháp luận nghiên cứu khoa học*. Nxb Khoa học và Kỹ thuật, Hà Nội.
- [5]. Nguyễn Xuân Nghĩa (2004), *Phương pháp và Kỹ thuật trong nghiên cứu xã hội*. TP.HCM: Nxb Trẻ.

- [6]. Parler- Calmorin: *Methods of Research and Writing*. Rex book store. Manila. 1995
- [7]. Lê Từ Thành (1996): *Tìm hiểu Logic học*. Nhà xuất bản trẻ TP Hồ Chí Minh.
- [8]. Sayer A: *Method in Social Science. A Realist Approach*, London 1992 (Second Edition)

SUMMARY

CONTRIBUTING TO DISCUSS SOME PROBLEM OF METHODOLOGY OF SCIENTIFIC RESEARCH

Bui Trong Tai

College of Science - Thai Nguyen University

This paper is in order to discuss some information about methodology of scientific research. Such as, telling the difference of *Porpuse research* and *Goal research*; Basing of *Tark research* and *Question research*; The relationship between *Question research* and *Supposition research*; The string of logic of *Porpuse research*, *Goal research*, *Tark research*, *Question research* and *Supposition research*. I hope to contribute to a view of methodology of scientific research.

Key words: *methodology of scientific research, porpuse research, goal research, task research, question research, supposition research.*